

РЕЦЕНЗИЯ

от

проф. дбн Клара Тонева

на дисертацията на

Васил Боянов Василев

докторант към катедра „Систематическо богословие“,
Богословски факултет при СУ „Св. Климент Охридски“
на тема:

БОГОТЪРСЕНЕ И БОГОБОРЧЕСКИ ИДЕИ В МИРОГЛЕДА НА НИКОЛАЙ РАЙНОВ (1889-1954)

за получаване на ОНС „доктор по богословие“ в Професионално направление 2.4.

Религия и теология, научна специалност „Християнска апологетика“

Научен ръководител: проф. д-р Димо Пенков

Рецензията е изготвена и представена след решение на Факултетния съвет на Богословския факултет от 17. 10. 2024 г., протокол № 2 и последваща заповед на Ректора № РД 38-626/05.11.2024 г. и въз основа на Протокол № 1 от първо заседание на научно жури от 20.11. 2024 г.

Сведение за докторанта и докторантурата:

Васил Боянов Василев е магистър по Теология, а след това и докторант на самостоятелна подготовка по Християнска апологетика, катедра „Систематическо богословие“, Богословски факултет на СУ „Св. Климент Охридски“.

Данни за дисертацията и автореферата:

Темата на дисертационния труд е в актуалното поле на динамиката между секуларизация и десекуларизация от последните няколко десетилетия, в която личното боготърсене има все по-важно значение. В процеса както на възраждане, така и на пораждаване на нови религиозни учения, показателна за нашия български контекст е личността на Николай Райнов, което логично обяснява и фактът, че в своята начална част изследването е биографично и просопографично.

Васил Василев определя труда си като богословско-апологетично изследване, което, по думите му, е „опит за навлизане в разнообразието от изследователски мнения, свързани с творчеството на Николай Райнов, но конкретно през призмата на Християнската апологетика“ (Автореферат, с. 10). Ако в литературата, както и в изобразителното изкуство, Николай Райнов е приеман положително, то при досега му с християнството, се откриват конфликтни точки. Васил Василев анализира точно тях, като за целта търси отговорите на следните въпроси: кои са факторите, които формират религиозните и по-конкретно окултно-теософски възгледи на Николай Райнов; как въпросните възгледи се отразяват върху творческите му търсения; защо Божият образ е десакрализиран до нивото на художествената измислица; дали търсенето на героя в романа „Между пустинята и живота“ не е показател за себетърсенето на автора; за какво говори подобна проекция и какво разкрива относно самия Николай Райнов и други.

Авторефератът отговаря на изискванията, разграничени са базисните проблемно-изследователски ядра в отделните глави; посочени са научните приноси, както и публикациите на автора по темата на дисертационния труд.

Обем и структура на дисертационното изследване: текстът, който е с общ обем от 212 страници е представен в Предговор, Увод, три Глави, Заключение, Използвана литература и Приложения.

Критичен апарат и ползвана литература. Използваната литература е обособена на Извори, литература на кирилица, на латиница и интернет източници. Обемът на подбраната литература (241 заглавия), както и бележките под линия (366 на брой) разкриват много добро ниво на критично четене.

В **Предговора** Васил Василев мотивира избора си на тема – да спомогне (макар и отчасти) за разбирането на твореца и човека Николай Райнов, както и да обогати българската апологетична наука.

Уводът като съществена част от дисертацията разкрива и какъв последващ резултат да се очаква – дали и доколко докторантът ще се справи. Впечатлението, което оставя тази важна част от текста, е добро. Уводът е стегнат, но многопластов; предлага обща характеристика на дисертационното изследване, обоснована е

актуалността на темата; **историографският коментар** е достатъчен, но можеше да бъде още по-богат и задълбочен; **обектът** и **предметът** на изследване са правилно формулирани; заявената **методология** е богата; докторантът изследва темата от литературоведска, историческа, донякъде психологическа и добре представена богословска гледна точка.

В **първа глава** са разгледани животът и дейността на Николай Райнов, изведена е и главната тема в творчеството му – пътят на спасението. Като значим период от живота му е определен неговият престой в Софийската духовна семинария. Пребиваването в семинарията въздейства силно върху Николай Райнов и указва посоката – от боготърсене към богоборчество. Изключителността на Николай Райнов като творец се проявява не само на писателското поприще, но и в областта на изобразителното изкуство.

Смятам, че в първа глава уместно са представени биографичните данни на житейския път, като акцентът е върху ролята на Софийската духовна семинария.

Втора глава е съсредоточена върху светогледните позиции и промяната от теизъм към теософия и окултизъм. Докторантът посочва три фактора, които оказват въздействие върху формирането на религиозно-философския светоглед на Николай Райнов: семейната среда, в която расте, образованието, което получава, и общественото влияние върху неговата личност. Проследено е и формирането на религиозно-философските възгледи на Николай Райнов, мястото на окултизма и теософията, както и влиянието на масонството при изграждането на светогледа му.

Васил Василев размисля върху въпроса – защо и как религиозните аспекти в светогледа на младия Николай Райнов постепенно се променят във философски, а вероучителните истини на Православието с времето са заменени от представите на окултизма?

В **трета глава** докторантът прави опит за богословски анализ и оценка на светогледните позиции на Николай Райнов през призмата на православното богословие и опитност. От текста се разбира, че критичността в творчеството на Николай Райнов не е към Православието в целостта му, а към негови конкретни представители. Изводът, към който насочва изследването на Васил Василев, е, че

като творец и човек Николай Райнов има вярата в Бога в сърцето си, но същевременно, че той няма уважение към Църквата и към духовенството.

Смятам, че трета глава съдържа добър анализ на самите окултно-теософски възгледи, изградени под влиянието на антидогматизма и индивидуализма, които са характерни черти на модерността.

Като цяло Васил Василев описва в апологетичен ракурс прехода от боготърсене към богоборство, опитвайки се в сравнително-аналитичен план да покаже сложните взаимодействия между различни контексти, доктрини и идеи в живота и творчеството на Николай Райнов. Това обяснява защо търсенията на Николай Райнов са разгледани на фона на своеобразната секуларизация на религиозността, характерна за тогавашната епоха. Оттук – тези търсения на Николай Райнов са определени като стремеж към мистично знание в един местен синтез на символа и мита, който е валиден дори и днес – факт, който показва актуалността на изследваната тема.

Заключителна оценка:

Дисертационният труд на Васил Василев има принос към изследването на светогледа на Николай Райнов и взаимоотношенията му с християнството, окултизма и теософията. Докторантът показва добри познания по темата и аналитичен подход към живота и творчеството на една от най-противоречивите личности в българската култура. Ценни са усилията на автора да представи Николай Райнов не само като творец, но и като личност, лутаща се между различни философски и религиозни концепции. Трудът е структуриран правилно, с ясно определена теза и добро владение на богословския и историческия контекст.

Взета в своята цялост дисертацията покрива изискванията за получаване на ОНС „доктор по богословие“:

в текста се усещат авторовото присъствие и позиция;

изведени са богоборческите идеи в светогледа на Николай Райнов;

направен е опит за богословското им осмисляне;

богословският анализ е на добро ниво;

стилът на писане е увлекателен;

почти няма граматически и пунктуационни грешки;
няма сериозни проблеми в научно-критичния апарат;
обособяването на изводи след всяка глава е полезно.

Докторант Васил Василев се е съобразил с голяма част от препоръките и бележките, които му бяха направени по време на вътрешното обсъждане на дисертационния труд.

Препоръки:

да се избягват емоционалните оценки по отношение на религиозната принадлежност на Николай Райнов, които понякога пораждаат разминаване в авторовите твърдения;

относно историографията – да е по-обстойна и аналитична;

по-задълбочен подход към анализа на теософията и окултизма, основан на академична литература;

по-внимателно, научно обосновано и прецизно изразяване (напр. на с. 43 докторантът пише, че Николай Райнов – освен писател, публицист, преподавател и др., е и теософ, но твърдението не е аргументирано, още повече че в разглежданото време доста творци са повлияни от теософията, но същевременно не са приели теософското учение);

докторантът да продължи работата си върху някои от маркираните идеи от дисертационната теза (напр. обстоятелството, че Николай Райнов е пример за представител на т. нар. „извънцърковно християнство, явление, което вече е характерно и за България).

Научни приноси:

Васил Василев вижда приносния характер на своето изследване в следните четири насоки:

първа, първи опит в българската богословска наука за обстойно изследване на богоборческите идеи в светогледа и творчеството на Николай Райнов;

втора, откриване и анализиране на предпоставките и причините, които обуславят промяната в религиозните позиции на Николай Райнов и достигането му до окултно-магични представи;

трета, богословски анализ на базисните богословски теми в романа „Между пустинята и живота“;

четвърта – практическа насоченост: изследването е изходна точка за бъдещи разработки и за подготвянето на специализиран курс за обучението на студентите богослови.

Съгласна съм с приносите; ясно и коректно формулирани са.

Публикации:

Докторантът прилага три публикации по темата на дисертацията:

1. *Василев, В.* „Влияние на окултизма и теософията върху мирогледа на проф. Николай Райнов (1889-1954). Светодавец – списание за богословие, история и култура, 11-12/2023, 44-58.
2. *Василев, В.* „Николай Райнов и Църквата“. Мисъл, слово, текст, т. 13, 2023, 117-126.
3. *Василев, В.* „Личността на Иисус Христос в магично-окултните вярвания на Николай Райнов (1889-1954). Светодавец – списание за богословие, история и култура, 7-8/2023, 34-42.

Заклучение:

Направените препоръки не променят положителната ми оценка за дисертационния труд на Васил Василев, както и отличните ми впечатления от него като докторант към катедра „Систематическо богословие“ в Богословския факултет на СУ „Св. Климент Охридски“.

Ще гласувам положително за присъждането на ОНС „доктор по богословие“ на Васил Василев.

Антоновден, 2025 г.

София

/проф. дбн Клара Тонева/